

Η ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ

ΟΙ «ΣΠΟΓΓΑΛΙΕΙΣ» ΤΟΥ ΤΑΝΑΓΡΑ

Φίλτατε «Νουμά».

Στὸ προτελευταῖο φύλλο σου εἶδα νὰ γράφῃς λίγες λέξεις γιὰ τὸ καινούργιο βιβλίο τοῦ κ. Ἀγγελου Τανάγρα, τοὺς Σπογγαλίεις τοῦ Αἰγαίου. Λυπήθηκα πῶς μονάχα γιὰ τὴ γλώσσα του γράφεις κι ὄχι γιὰ τὸ περιεχόμενον καὶ πολὺ θὰ ἐπιθυμοῦσα νὰ διαβάσω τὴ γνώμη σας—ἀμερόληπτη καὶ φωτισμένη καθὼς πάντοτε—γιὰ τὴν καθαυτὴ οὐσίαν τοῦ νεόβγαλτου βιβλίου. Γι' αὐτὸ κ' ἐγὼ ἀπαντῶντας στὰ λόγια σου—«λυπηθήκαμε πῶς ἔχουσιν τόσο ζωὴ καὶ τόσο αἵσθησιν ὁ Τανάγρας σὲ μιὰ γλώσσα νεκρὴ»—θὰ θελα νὰ γράψω ὅτι ἴσα ἴσα ἐκεῖνο ποὺ λαίπει ἀπὸ τὸ ρομάντσο τοῦ Τανάγρα εἶναι κάποια ἀλήθεια, κάποιο ἀληθινὸ αἶσθημα, ἡ ζωὴ στὴν πραγματικὴ ἀντίληψη.

Θυμάσαι, πιστεύω, πότε πρωτοφάνηκε τὸ ρομάντσο αὐτό. Ἦταν ἐποχὴ ποὺ κάποια ζωηρότατη συζήτηση ἐγίνετο στὶς ἐφημερίδες καὶ στὴ Βουλὴ γιὰ τὰ σκάφανδρα ποὺ ἀφορμὴν εἶχε τοὺς ἀδικοθανασισμένους βουτηχτάδες καὶ τὴν ἀγρία σκλαβιὰ ποὺ δούλευαν σὲ ἀσυνείδητους καπεταναίους καὶ ἄλλα παρόμοια. Ἐνὰ κοντύλι δυνατό—ἀπὸ τὰ δυνατώτερα—εἶχε ἀρχίσῃ κάποιο πόλεμο ἐναντὶα στὰ σκάφανδρα καὶ μετ' οὐκ ἐπαύθη στὴν «Ἐστία» θέλησε καὶ πᾶσχε νὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ φτωχόκοσμο ποὺ κακοπάθεινε στῆς Μπαρμπαριάς τὰ μέρη. Γιὰ τὸν ἀγῶνα ἐκεῖνο δὲ σκοπεῖω νὰ μιλήσω—ἀν καὶ θάξιζε νὰ γράψῃ κανεὶς πολλὰ γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα ὅπου ἔλαμψε καὶ πάλι τὸ Ρωμᾶϊκο πνεῦμα ἀπὸ καθε ἐνδιαφερόμενον εἴτε νὰ πᾶσιν εἴτε νὰ μείνουν τὰ σκάφανδρα τόσο ὥστε νὰ χαντακωθῇ μιὰ δουλειά.—Μονάχα ἤθελα νὰ φέρω στὴν ἐνθύμηση τοῦ καθενὸς πότε πρωτοφάνηκε τὸ ρομάντσο τοῦ κ. Τανάγρα. Γεννημένος κι ἐγὼ στὸ νησί ποὺ ζῇ ἀπὸ τὴ σφουγγαράδικη δουλειά, μετ' ἐξωριστὴ συμπάθεια ἀρχισα νὰ τὸ διαβάζω. Ἀλήθεια, μικρὸς ἄφηκα τὸ νησί λαχταρῶντας γιὰ τὰ γράμματα, μὰ κάποιοι συμφορὰς ἀνεμὸς μ' ἔφερε στὰ χρόνια τῆς πιὸ καρπερῆς νιότης νὰ ζήσω μέσα στὸν κόσμον τῶν σφουγγαράδων, νὰ γνωρίσω τὴ ζωὴ τους ὅχι παρατηρητῆς, μὰ φίλος καὶ σύντροφος καὶ δουλευτῆς ἀκόμα. Κι ὅταν πρωτάρχισα νὰ διαβάζω τὸ

βιβλίο τοῦ Τανάγρα πίστεψα πῶς θάβρω ἕναν ἀντίπαλον τῆς ζωῆς ἐκείνης, ἕνα καθρέφτισμά της, καὶ ποὺ μπορούσε νὰ ζυπνήσῃ στὴν ψυχὴ μου κάθε εἰκόνα, κάθε παράσταση—γιὰ νὰ μιλήσω μὲ τὴν ψυχολογία—ποὺ εἶχε ἀσυνείδητα ἀποκτήσῃ. Καὶ σὲ βεβαιῶνω πῶς ἐδίδαξα μετ' προσοχὴ καὶ μετ' ἀγάπην ἀκόμα ὅλες τὶς σελίδες ποὺ τυπώθηκαν τότε στὸ «Ἐμπρός» καὶ καμμιά, πιστέψτε με, μὰ καμμιά δὲ μοῦ θύμησε τίποτε ἀπ' τὴ ζωὴ τῶν σφουγγαράδων μας, τίποτε δὲ γέννησε στὴν ψυχὴ μου τὴ συγκίνηση ποὺ φέρνει κάθε ξαναπαράσταση τοῦ κόσμου ποὺ γνώρισες, ποὺ ἔζησες, ποὺ ἔχει μέρος ἀναφαίρετο στὸ εἶναι σου, ὅσο μακριὰ του καὶ ἂν ζῇς. Καὶ σημειῶνω μετ' ὀλίγα λόγια ἐδῶ ὅτι εἶναι ἕνας κόσμος πολὺ παράξενος ποὺ κάτου ἀπ' τὴ χαρὰ καὶ τὸ ξεφάντωμα καὶ τὸ χαροκόπημα καὶ τὴν φαινομενικὴ ἀθωότητα, κρύβει δράματα ἀξία νὰ φέρουν ἀνατριχίλα, δράματα τῆς φοβερώτατης ἠθικῆς παραλυσίας, κόσμος ποὺ ζῇ σὲ μιὰν ἀθλιότητα σκλάβος πέντ' ἔξη δυνατῶν, δυνατῶν ποὺ μαζὶ μετ' τὸ πλῆθος δουλεύουν σὲ μιὰ μοῖρα παράξενη ἢ, γιὰ νὰ μιλήσω ξάστερα, ποὺ ἀποτραβιούνται ὅλοι, ἀπὸ μιὰ τυφλαμάρα καὶ ἀμυαλιά σὲ καταστροφή καὶ δουλειά, τόσοσ' αὐτὴ ὥστε κάθε 20—30 χρόνια νὰ ρημάζῃ ἕνα νησί, νὰ φτωχαίνει ἕνας τόπος δίνοντας τὴ θέσιν του σ' ἄλλο νησί ποὺ μετ' καινούργια λαχτάρα καταπιάνεται μετ' τὴ δουλειὰ αὐτὴ ὥς ποὺ νὰ ἔλθῃ «τὸ πλῆρωμα τοῦ χρόνου» κι' εἰς αὐτὸ, καὶ ὅλα αὐτὰ νὰ γίνονται τόσο κανονικὰ ὥστε θαρρεῖς κάποιοι ἀνώτερος νόμος τὰ ὥρισε ἔτσι νὰ γίνονται.

Ἀλλὰ θέλοντας νὰ μιλήσω γιὰ τὸ βιβλίο τοῦ Τανάγρα παρασύρθηκα σὲ σκέψεις ξένες. Θαρρῶ ὅμως καὶ μποροῦσαν νὰ ἐξηγήσουν ἀπὸ τὰ λόγια μου, ποὺ ἐπιμένω νὰ χαρακτηρίσω τὸ βιβλίο τοῦ Τανάγρα πῶς δὲν κλεῖ ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν σφουγγαράδων καμμιά εἰκόνα ἀξία γιὰ τὸ θέμα. Ἄν καὶ γραμμένα γι' ἄλλο σκοπὸ, πολὺ δυνατώτερα μοῦ φαίνονται ὅσα εἶχε γράψῃ τότε ὁ Ρέπουλης στὴν «Ἐστία» πολὺ παραστατικώτερα, καὶ, ἂν ἤθελε νὰ παρατηρήσῃ βαθύτερα ποὺ βρίσκεται ἡ ἀληθινὴ ὅψη τοῦ ζητήματος, πολὺ ζωντανώτερα θὰ ἔγραφε ἀκόμα. Καὶ ἀντίπαλος, μοῦ φαίνεται, ἀντίπαλος ἀδύνατος, σδυνόμενος ἀντίπαλος τῆς πολεμικῆς τοῦ Ρέπουλη τὸ βιβλίο τοῦ Τανάγρα καὶ ἔχει τὴν ἀρχὴν του στὸ θόρυβον ποῦ γίνετο τότε τριγύρω σὲ τὸ ζήτημα ἐκεῖνο καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ γεννήθηκε γιὰ τοὺς βουτηχτάδες. Καὶ ἐδῶ δὲ θάταν δύσκολο νὰ βρῇτε

τέμωρφοις κόρης κατὰμονης καὶ γυμνωμένης! Κι ὁ Ψυχάρης μας, ὁ Ψυχάρης ὁ γλωσσολόγος σου γίνεται ἔαφρον ἕνας Ζολᾶ στὴν περιγραφή καὶ στίς εἰκόνας, καὶ ἔαφρον—σμένος διαβάσεις τότε πύρινες γραμμὲς, ποὺ σοῦ θυμίζουν τὸ μεγάλο Συγγραφεὶ τοῦ «Γιατροῦ Πασκάλη».

Μὰ ὁ λυρισμὸς γλήγορα ξαναπέρνει στὶς αἰθέριες φερούγες του τὸν ποιητὴ, κι ἡ Ἀγάπη, ἡ ἀγάπη ἡ δειλὴ πιά καὶ συμμαζεμένη σὰν παιδικήσια, μερώνει τὸν ἀγριὰθρωπο καὶ μαζὶ του μερώνει τᾶγριο τὸ Νησί τῆς Μασσατιέρας μετ' ὅλες κατὰικες καὶ τᾶγρια τὰ σκυλλιά του, κι ἡ Μυριέλλα, ὁ ἀγγελὸς αὐτὸς τῆς Ἀγάπης, ξαναφέρει στὸ δύστυχο τὸν Ἑρμημιώτη, τὸν ἀνθρωπισμὸ καὶ τὴ λαλιὰ του, ποὺ τοῦ ἔχει κλέψει ἡ μοναξιά κι ἡ ἐρημιά μετ' τὴν ἀπέραντη σωπασιὰ τῆς Φύσης καὶ τὸ μουρμουρίσμα τὸ αἰώνιον τῆς θάλασσας τῆς ἀπέραντης! Ἔτσι ἤσυχον καὶ γαληνεμένα τελειώνει τὸ ρομάντσο ὕστερ' ἀπὸ τὶς φουρτούνες τῶν παθῶν, καὶ οἱ δύο μας οἱ ἐρημιῶτες ξαναγυρίζουνε τέλος στὸν κόσμον εὐτυχισμένοι καὶ ἀγαπημένοι.

Αὐτὴ μου τὴ πρόχειρη κριτικὴ θεώρησα χρέος μου νὰ πῶ μετ' εὐκρίνεια καὶ μ' ἀγάπην στὸ μεγάλο μου Δάσκαλον ποὺ μετ' τέχνη καὶ μετ' ψυχολογία περισσὴ φιλοσόφησε στὸ μεγάλο τὸ πρόβλημα, τοῦ τί καταστάσει ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ στὴ μοναξιά. Μεγάλῃ καταπίστησιν δουλειὰ, κι ὥς τόσο θαρρῶ πῶς περίφημα τᾶβγαλε πέρα, κι ὁ Ψυχάρης ὁ περίφημος ὁ γλωσσολόγος καὶ γραμματικὸς ἐδεῖξεν πῶς ἄλλο τόσο εἶναι ποιητὴς καὶ ψυχολόγος καὶ φιλόσοφος.

Γιὰ τὸ ὅρος καὶ τὴ μέθοδο, ποὺ γράφηκε τὸ βιβλίο, τίποτε δὲ θὰ πῶμε, ἐξὸν ὅτι κι ὁ καινούριος ὁ τόμος φέρει ἀκέραια τὴ σφραγίδα τοῦ συγγραφεὶ τῶν «Ρόδων καὶ Μήλων» ποὺ δὲν γράφει, τὸ γράφει ὕστερ' ἀπὸ μελέτη πολυχρόνια κ' ἐξέτασιν βαθειά.

Ἔτσι ἡ «Ζωὴ καὶ Ἀγάπη στὴ Μοναξιά» πλουτίζει τὴ φτωχὴν μας φιλολογία καὶ γίνεται ἕνα ἀκόμα ἀσάλευτο ἀντιστάλι στὸ μεγάλο ναὸ τῆς ἐθνικῆς τέχνης καὶ τῆς ἐθνικῆς γλώσσας, ποὺ περιλάμπρο θὰ χτίσουνε μιὰ μέρα τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς οἱ διαλεκτοί, φέροντας ὁ καθένας ἕνα κομμάτι τῆς ψυχῆς τους!

Μ' ἀγάπην καὶ μετ' θαυμασμὸν,

Δικός σου πάντα
Ν. Α. ΦΡΑΓΚΟΥΔΗΣ

«Μοῦ φαίνεται», εἶπ' ὁ κ. Μυστακίδης «πῶς πολλοὶ σκύλοι εἶν' ἐξυπνότεροι ἀπὸ τᾶφροντικά τους».

«Ναι», λέει κι ὁ κ. Ἀγαθίας «ἔχω κ' ἐγὼ ἕναν τέτοιο σκύλον. Καὶ σπάνει τὸ κεφάλι του νὰ καταλάβῃ γιατί τάχα γέλασε ὅλη ἡ παρέα».

Νταντῆς: «Καὶ πῶς τὰ πῆγατε μετ' τὸ φιλικὸν πνεῦμα σας χορὸ; Κέρδι' ἢ φιλικὴν τύπον;»

Νίνας: «Κι ἀρκετὰ μάστιχα. Ὁ γέρος κ. Πλουτάρχης ἀρπαξὶ μιὰ πνεμονία, πέθανε τὴν ἄλλην μέρα κι ἄφηκε πενήντα χιλιάδες στ' Ὀρφανοτροφεῖον».

Θεῖα: δὶχως ἀντίσταση ἐβγήκε καὶ ντροπιασμένη ἐκρούφηκε σὲ μιὰν ἀκρὴν τοῦ κήπου, καὶ καὶ ἐδάλθηκε νὰ κλαίει. Ἄκουε τὸν πατέρα της ποὺ ὀργισμένος ἔλεγε:

«Πῶς θὰ ὑπομείνω ἀφτὴν τὴ ντροπή; Καὶ συνόδευσεν τὰ λόγια του μετ' κλάψες γκαρδιακῆς σὰ νὰ τῷχε συμβεῖ θάνατος στὸ σπῆτι του. Κι ἄκουε καὶ τὴ μάνα της ποὺ ἐδερνότου καὶ κείνη καὶ ποῦ τὴν ἐκαταριότου κ' ἐκαταλάβαινε ἡ Μαρία πῶς ἐσυρμαδοῦσε τὰπρισμαμένα μαλλιά της γιατί ἔλεγε:

«Ὅσα μαλλιά ξερῶζῶ, τόσα κακὰ νὰ τὴν εὐροῦνε στὸ κεφάλι της». Καὶ τὰ λόγια τῶν γονέων τῆς τῆς ἐκκίγαν τὰ σπλάχνα, τὴν ἐτρόμαζαν, τὴν ἔκαναν νὰ τρέμει σύγκορμη.

Κι ἄκουσε πάλι τὴ φωνὴ τοῦ πατέρα της ποὺ ἔλεγε:—«Πρέπει τώρα ὁ Ἀντώνης νὰ τῆνε πάρει. Τὴν ὑπόληψή μου τῆνε θέλω θὰ τῆνε πάρει». Κι ἀπάνου σὲ λίγο εἶδε τὸ γέροντα νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ σπῆτι βρίζοντας τὴν, «Σκύλλα, σκύλλα» ἐνῶ ἔπαιρνε τὸν κατήφορον πρὸς τὸ χωριό.

Ἐπερνοῦσαν οἱ ὥρες τῆς νυχτὸς μουσικῆς, σκοτεινῆς, κρύας: τᾶγρι ἔδερνε τὰ καλαμόφυλλα τοῦ κήπου, ὅπου ἦταν κρυμμένη ἡ Μαρία: ὁ οὐρανὸς ἦταν σκοταδερὸς ἀπὸ τὰ σύννεφα. Κάπου κάπου

μιὰ λάμψη τὸν ἔσκιζε καὶ κάπου κάπου ἀκούονταν τὸ βαθὺ ὀλαργινὸ μουγγιντὸ τῆς βροντῆς. Κ' ἡ Μαρία ἔτρεμε ἀπὸ τὴ σκιὰ τῆς, ἀπὸ τὴ ντροπὴ τῆς, καὶ ἀπὸ τῆς νυχτὸς τὸ σκοτάδι καὶ τὰ κρύα.

Ἀπ' ὦρα σ' ὦρα κάποιοι ἀνέβαινε τὸ δρόμο κ' ἐρχόντου σπῆτι της πότε ἕνας γέροντας ἀργὰ ἀργὰ σκυμμένος ἀπὸ τὰ χρόνια, πότε ἕνας μισόκοπος, πότε ἕνας νέος πηδῶντας κ' ἡ Μαρία τοὺς ἀναγνώριζε ἕναν ἕναν καθὼς ἀνοίγαν τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ καὶ τοὺς ἐφώτιζε ἡ λάμψη τοῦ ὀλομεμῆς ἔβγαίνε ἀπὸ μέσα. Ποιὸς ἦτον μπάρμπα της, ποιὸς πρῶτος, ποιὸς δευτέρος ξαδερφός της. Κ' ἐπαρατηροῦσε πῶς ὄλοι νιοὶ καὶ γέροι ἐρχόνταν μετ' τὰ ντοφῆκα τους στὸν ὄμο. Ἐνὰς ἕνας ποὺ ἐμπαινε ἐκαλησπέρζε χαμηλόφωνα, ἀλλὰ ἔπειτα δὲν ἐμιλοῦσε πλιά, καὶ ἔτσι δὲν ἐταραζότου καθόλου ἡ ἡσυχία. Περαισμένα τὰ μεσάνυχτα ἀνέβηκε κι ὁ πατέρας της μαζὶ μετ' ὁ δύο ἄλλους γέροντους.

Σὲ λίγο τὸν ἄκουσε νὰ λέει χαμηλόφωνα:—«Λοιπὸν τὰποφασίζετε, ἀγαπητοί μου δικοί;»

«Ναι» τοῦ ἀποκριθῆκαν μ' ἕνα στόμα, κ' ἕνας ξαδερφός της ἐπρόσπεσε:—Ἐἴτε θὰ κάμει ὅ,τι πρέπει, εἴτε θὰ σκοτωθεῖ ἂς μὴ ἀποχέσεται πῶς γιατί εἶναι πλεόστος θὰ κατεῖ τὴν ἀνδρῆν τὴν φτωχὴν! Εἰμαστε τίμια σκυλιά!»

«Νὰ ἰδεῖτε καλὸ στὰ παιδιὰ σας καὶ στὸ σπῆτι σας» τοὺς εὐκλήθηκε ἡ μητέρα της, «σ' πολλὰ τὴ σας!»

Κ' ἡ φωνὴ τοῦ πατέρα της, ἡσυχασμένη λίγο, ἔλεγε τῆς γρη῏ς:—«Μωρὴ Λένη, σὺρε βρὲς τὴν τῶρα τὴν καταραμένην! μακριὰ δὲ θὰ εἶναι φέρτην μέσα στὸ σπῆτι μὴν πεθάνει ἀπὸ τὸ κρύο της.»

Κι ἀμέσως εἶδε ἡ Μαρία ν' ἀνοίγεται ἡ πόρτα, καὶ τὴ μητέρα της νὰ προβάλλει, ξέπλεκην, μισοντυμένην, χαμένην ἀπὸ τὸ δαρμὸ καὶ ἀπὸ τὴ λύπη. Τὴν ἄκουσε νὰ κράζει:—Στρίγγλα, ἔλα νὰ σὲ ξεμπομπέψουν οἱ δικοί σου! ἔλα μέσα, ποῦ εἶσαι; Καὶ τῆς ἀποκρίθηκε δειλὰ δειλὰ, —«Ἐδῶ, ἐδῶ» κ' ἐκίνησε πρὸς τὸ σπῆτι της.

Πρὸς τῆς νύχτας τὰ χαλάσματα ἕνας ἀντράς ἀνοίξε πάλι τὴν πόρτα, ἐσήκωσε τὸ βλέμμα στὸν οὐρανὸ ποὺ ὀλοῖνα ἀσπρίζε κ' εἶπε μπαίνοντας ὀπίσω μέσα:—«Φέγγει».

«Πάμετε» εἶπε ὁ πλιὸ γέροντας ἀπ' ὅλο τὸ σῶς.

«Πάμετε» εἶπε ὁ πατέρας τῆς Μαρίας: «τί θέλουμε νὰ βαστάζουμε περισσότερες ὥρες τὴ ντροπὴν στὸ σπῆτι μας;» Κ' ἔπειτα ἐγύρισε πρὸς τὴν πόρτα του, ποὺ ὅλη νύχτα δὲν τῆς εἶχε μιλήσει, καὶ τὴν κατήφορον τοῦ χωριοῦ τοῦ πατέρα της.